

Insuldiõdede roll ja selle kujunemine Eestis

Anneli Jaska, Triinu Kurvits – Tartu Ülikooli Kliinikumi närvikliiniku neuroloogia osakonna insuldiõed

Insult, selle ravi, taastumine ja ennetamine on üheks suureks tervishoiukorralduslikuks probleemiks nii Eestis kui ka mujal maailmas. Kui võrrelda insulti haigestumust Eestis ja ülejäänud Euroopas, siis saab Eestis insuldi rohkem tööelisi inimesi kui mujal Euroopas. Teada on, et hea insuldiravi eeldab koordineeritust ja erinevate erialade (neuroloog, õde, füsioterapeut, logopeed, tegevusterapeut, sotsiaaltöötaja jt) järjepidevat koostööd. Selleks et pakkuda insuldipatsientidele parimat võimalikku ravi, peaks nende ravimine toimuma spetsiaalsetes insuldiüksustes või -keskustes, kus on võimalik tagada kõikide eespool nimetatud erialade olemasolu.

Insuldipatsientide ravis on oluline roll õdedel, kes puutuvad ravi eri etappides kõige rohkem patsiendiga kokku. Euroopa Insuldiorganisatsioon (*European Stroke Organization*, ESO) soovitas juba 2013. aastal korraldada insuldiüksustes või -keskustes töötavatele õdedele ametlikke insuldikoolitusi. Samuti tõi ESO välja, et enne insuldiüksusesse või -keskusesse tööle asumist peaksid õed läbima praktilise koolituse tunnustatud insuldikeskuses või -üksuses. Teada on ka see, et Ida-Euroopas (mille hulka arvatakse ka Eesti) on praegu sellistele nõuetele vastav insuldiõdede õpe kättesaamatu peamiselt keelebarjääri tõttu. Eestis on insuldiõed nüüdseks tegutsenud mitmes suuremas haiglas juba mõned aastad, kuid enamasti puudub neil õdedel spetsiaalne insuldiõde väljaõpe. Näiteks on Tartu Ülikooli Kliinikum praegu neli insuldiõde, kellest kolm teevad õe iseseisvat ambulatoorset vastuvõttu insuldipatsientidele, ja Lääne-

Tallinna Keskhaiglas on üks õde, kes teeb insuldipatsientidele õe iseseisvat vastuvõttu.

2016. aastal alustas ESO-EAST (*European Stroke Organization – Enriching and Accelerating Stroke Treatment*) insuldiõdede koolitamise spetsiaalse projektiga SUNEP (*Stroke-Unit Nurse Education Project*), mis oli mõeldud Ida-Euroopa õdedele. Iga riigi insuldiorganisatsioonidel oli võimalus esitada kandidaate, kelle hulgast valiti projektis osalema 20 osalejat 12 riigist. Eestist osalesid projektis selle artikli autorid. Projekti eesmärk oli suurendada õdede oskusi insuldipatsientidega tegelemisel ning luua võimalus, kuidas pakkuda suuremale arvule õdedest insuldiõde koolitust. Projekt algas märtsis 2016 sissejuhatava koosolekuga Kiievis, millele järgnes poole aasta pikkune õppimine e-õppe keskkonnas Moodle. E-õppe käigus läbiti eri teemasid, mis käsitlesid insuldi terapeutilist käsitlust, õdede rolli insuldipatsientide ravis ja insuldiravi korraldamist ravi eri etappides.

Need, kes olid e-õppe edukalt läbinud ja sooritanud nõutud testid, kutsuti oktoobris 2016 praktilisele õppele sertifitseeritud insuldiüksusesse Johannes Westlingi Kliinikumis Saksamaal Minden. Praktiline treening kestis kolm päeva, mille jooksul oli võimalik tutvuda insuldiüksuse igapäevase tööga ja osaleda selles. Praktilise õppe käigus käsitleti selliseid teemasid nagu tõenduspõhise õendusabi pakumine insuldipatsientidele; ägeda insuldi haiglaelne ja haiglasisene käsitlus; insuldiüksus kui eduka insuldiravi alus; insuldi patofüsioloogia ja aeg-on-aju-kontseptsioon; trombolüüsravi ägedas staadiumis

insuldi korral; trombektoomia kui uus standard insuldi ravis; neelamishäirete skriinimine ja toitumine insuldi varajases staadiumis; FEES (ingl *fibreopticendoscopic evaluation of swallowing*) uuring; insuldiüksuse sertifitseerimine ja õendustegevused sertifitseeritud insuldiüksuses.

Pärast praktilise osa edukat lõpetamist antakse tunnistused, mis kinnitavad, et on läbitud insuldiõde õppeprogramm. Kuna tegemist on pilootprojektiga, mis kestab aastani 2019, on autoritel kohustus aastatel 2017–2019 korraldada erinevaid koolitusi, töötubasid jm, et koolitada Eestis võimalikult suurel hulgal õdesid, kes tegelevad insuldipatsientidega. Seoses koolitustega tuleb igal aastal esitada projekti algatajatele aruandeid oma riigis aasta jooksul toimunud tegevuste kohta.

Paralleelselt ESO-EAST korraldatud projektiga oli autoritel võimalus käia insuldiüksuse tööga tutvumas Helsingis Meilahti haiglas, mida peetakse üheks maailma insuldi tippkeskuseks (vt foto). Lisaks insuldiõdedele jagasid seal kogemusi ja nippe logopeedid, füsioterapeutid ja neuroloogid.

Omades nüüd võrdlusmomenti nii Soome kui ka Saksamaa insuldikeskusest, julgevad autorid väita, et insuldi ravi Eestis on liikumas õiges suunas. Eestis kasutatakse samu ravimeetodeid, on olemas logopeedid ja füsioterapeutid, kes aitavad patsienti taastumisprotsessis, vajalikud ravimid on kättesaadavad jne. Siiski on teiste riikide kogemused näidanud, et sageli pole see kõik, mida on heal tasemel insuldiraviks vaja. Näiteks on Eestis praegu puudu eraldiseisvad insuldikeskused või -üksused, kes

Insuldiõed (paremalt) Triinu Kurvits ja Anneli Jaska koos Meilahti haigla insuldiõe Kaarina Hanna-Lena Naskiga Meilahti haiglas

pakuksid järjepidevat ja kindlat juhenditel põhinevat insuldiravi. Samas on Eestis olemas järjepidev ambulatoorne õe iseseisev vastuvõtt, mida paljudes teistes riikides pole ja mida peaks rohkem ära kasutama.

Tartu Ülikooli Kliinikumis alustasid kolm õde insuldipatsientide ambulatoorset vastuvõttu 2013. aasta detsembris. Esialgu oli õe iseseisva vastuvõtu pikkus insuldiga patsiendile 30 minutit, kuid alates 2016. aastast kestab üks vastuvõtt 45 minutit. Enamasti käivad insuldiõe vastuvõtul noored tööealised inimesed, kuna eakatel on sageli raskemad insuldid ja nad pole võimelised vastuvõtule tulema. Õed on siiski valmis nõustama kõiki patsiente ja nende pereliikmeid, hoolimata vanusest või insuldi raskusest. Esimene visiit toimub tavaliselt kolme kuu möödudes ja teine visiit aasta möödudes insuldist. Alati võib õe vastuvõtule pöörduda ka muul ajal. Oluline on see, et patsiendil oleks näidustus õe vastuvõtule tulekuks, ja seetõttu

oodatakse vastuvõtule patsiente kas perearsti, neuroloogi või taastusraviarsti saatekirjaga.

Põhilised teemad, mida vastuvõtul hinnatakse, on ravisoostumus, patsientide nõustamine elustiili (alkoholi tarvitamine, suitsetamisest loobumine, toitumine jm) suhtes, insuldi riskitegurite hindamine, vererõhu ja pulsisageduse mõõtmine, vajaduse korral vereanalüüside määramine ja võtmine, neuroloogilise hindamise tegemine (NIHSS, ingl *National Institutes of Health Stroke Scale*) vastavalt oma pädevusele, igapäevatoimingutega hakkamasaamise hindamine ja nõustamine. Lisaks patsientidele nõustatakse ka patsientide pereliikmeid ja vastuvõtule võivad tulla ka ainult pereliikmed. Alates 2016. aastast tehakse kõikidele TÜ Kliinikumis trombolüüsiravi saanud patsientidele telefoni teel järelkontrolli kolme kuu möödudes. Igal nädalal on insuldiõdedel tund aega kestev telefonivastuvõtt, kuhu võivad kõik soovijad abi saamiseks helistada.

Aastal 2013 käis kolme õe vastuvõtul kokku 140 patsienti, kellest enamik olid nooremad kui 55 eluaastat. Aastate jooksul on insuldipatsientide ambulatoorsete õe vastuvõttude arv kahanenud. Üheks põhjuseks võib kindlasti olla patsientide ning nende lähedaste vähenenud teadlikkus insuldi raskusest ja järelkontrolli vajalikkusest. Olulise põhjusena võib välja tuua ka selle, et patsiendid ei pöördu sageli pärast hospitaliseerimist isegi mitte perearsti poole, arvates, et nad on insuldist täielikult paranenud ega vaja järelkontrolli. Sekundaarset preventiooni ja ravisoostumuse jälgimist vajaksid aga kõik insuldi läbi teinud patsiendid. Eelkõige just need, kes ise end insuldist täielikult paranenuks peavad. Seetõttu oleks vaja suurendada nii rahvastiku kui ka tervishoiutöötajate teadmisi insuldist, et parendada insuldihaigete ravikvaliteeti ja seeläbi ka nende elukvaliteeti. Selleks et parandada nii rahvastiku kui ka tervishoiutöötajate teadlikkust, osalevad insuldiõded erinevates projektides ja üritustel, mis aitavad tõsta inimeste teadlikkust insuldist.

Aastate jooksul on TÜ Kliinikumi insuldiõded aidanud luua insuldihaigetele ja nende lähedastele mõeldud portaali www.insult.ee, osalenud insulditeabepäevade korraldamises avalikkusele, pidanud loenguid nii teistele tervishoiutöötajatele kui ka elanikkonnale. Viimane suurem projekt, milles insuldiõded osalesid, oli 2016 aastal Tartu maakonna koolides läbi viidud projekt, milles räägiti 6–11 klassi õpilastele insuldist. Tulevikus on insuldiõdedel plaanis teha praktiline koolitus, mis lähtub ESO-EAST projektist ja kuhu on oodatud osalema kõik õed, kes puutuvad kokku insuldipatsientidega.

On hea meel, et Eestis liigutakse insuldi käsitleluses õiges suunas.